

Мотивація неперервного самовдосконалення як передумова успішної реалізації дистанційного навчання

На сучасному етапі розвитку суспільства все гостріше відчувається розрив між процесом підготовки фахівців і тими вимогами, які практика висуває до них на робочому місці після закінчення вищого навчального закладу. Невідповідність змісту професійної підготовки особистості суспільним потребам та світовим досягненням, знецінення престижу інтелектуальної діяльності, освіченості, породжує завдання переходу до такої системи підготовки та підвищення кваліфікаційного рівня, яка, відповідно до здібностей особистості, повинна задовольнити її потреби у здобутті відповідного рівня освіти та стала б фактором розвитку культури українського народу.

Необхідність забезпечення високого стандарту освітнього рівня сучасного вчителя вказує на особливе значення проблеми неперервної методичної підготовки, неперервної освіти. Як було доведено багатьма дослідниками, термін проходження курсової перепідготовки, рівний п'яти рокам, не забезпечує її ефективності, особливо для вчителів інформатики, іноземної мови та інших навчальних дисциплін, предметні галузі яких швидко розвиваються.

В умовах конкурентного середовища ХХІ сторіччя системи навчання у закладах післядипломної освіти (ЗПДО) мають розвиватись з метою підвищення конкурентоспроможності вітчизняних навчальних закладів на українському та світовому ринку освітніх послуг, зокрема і за рахунок зміни уявлень про цілі функціонування. Основними напрямками розвитку можуть бути: збільшення кількості слухачів незалежно від місця їх проживання; підвищення якості освітніх послуг шляхом залучення до підготовки та проведення навчання висококваліфікованих викладачів, фахівців-практиків з різних галузей, у тому числі у галузі інформаційних та телекомунікаційних технологій; розширення можливостей одержання слухачами неперервної освіти впродовж усього життя за рахунок застосування систем дистанційного навчання [5].

Важливим напрямком розвитку закладів педагогічної післядипломної освіти на сьогодні є забезпечення реалізації прийнятої у нашій державі концепції освіти, яка суттєво відрізняється від тієї, що існувала раніше.

Навчання вчителів у ЗПДО на сучасному етапі ускладнене низкою проблем, серед яких [6]:

- невідповідність змісту існуючих підручників і моделі знань, породженої новою науковою парадигмою;
- суперечність між всезростаючим об'ємом навчального матеріалу, який потрібно дати слухачеві, та обмеженою кількістю навчального часу;
- суперечності між логікою подання змісту навчання в підручниках, у яких майже завжди йдеться від загального до частинного, в той час, як процес пізнання в цілому йде протилежним шляхом, використовуючи елементи дедукції як засоби конкретизації напрямів пошуку в загальному поступальному індуктивному русі;
- необхідність врахування психофізіологічного стану слухача та його індивідуальних здатностей до навчання;
- відставання розвитку методики навчання як науки від розвитку галузі її застосування;
- територіальна відокремленість слухачів;
- соціальні й часові обмеження, причому різні для різних слухачів [3].

Як було зазначено вище, прийнята на сьогодні періодичність проходження вчителями курсової перепідготовки не забезпечує не тільки підвищення кваліфікації, а навіть збереження достатнього рівня професійної підготовки. Головним завданням системи післядипломної освіти, таким чином, стає створення і застосування нових форм навчання та способів залучення вчителів до участі у процесі набуття знань. Оскільки навчання у цій системі повинне відбуватись як під час курсової підготовки, так і у період її між проходженнями, до змісту навчання, способів його організації тощо, висуваються різні вимоги. Однією з найбільш важливих вимог до способів організації навчання є вимога доступності навчання для будь-кого, суворе дотримання дидактичних науковості, принципів доступності, послідовності й систематичності, яке є обов'язковою складовою формування та підтримання на належному рівні мотивації навчання. Забезпечення досить високого рівня мотивації діяльності, особливо у навчанні дорослих, може досягатись із застосуванням різноманітних прийомів, описаних свого часу Д.Карнегі [2, с.452-468]. У вітчизняній психології мотивація розглядається як складний багаторівневий регулятор життєдіяльності людини, її поведінки. Вищим рівнем регуляторної діяльності є свідомо-вольовий рівень, який вимагає певного ступеня розвитку емоційно-вольової сфери, певного рівня сформованості здатності до рефлексії та певного рівня стабільності та стійкості психічних процесів.

Як правило, доросла людина усвідомлює необхідність виконання навчальних дій, тобто у неї є певним чином сформована сукупність мотивів. Як мотиваційні проявляються також і компоненти, які не усвідомлюються суб'єктом, а діють на рефлекторному рівні та на рівні підсвідомості. Тому, враховуючи те, що поняття мотивації включає усі види спонукань діяльності: мотиви, потреби, інтереси, прагнення, цілі, потяги, ідеали і т.д., які безпосередньо визначають спрямованість діяльності людини, необхідно у проектуванні навчальних впливів витримати обґрунтовані співвідношення між способами подання навчального матеріалу, рівнем його складності, можливістю використання елементів змагальності. Важливим є спрямування мотивації на позитив, на підкріплення успіхів у навчанні, створення передумов перетворення зовнішньої мотивації на внутрішню.

У мотиваційній сфері можна виділити чотири основні компоненти: 1) задоволення від самої діяльності, 2) значимість для особистості безпосереднього результату діяльності, 3) мотивуюча сила винагороди за діяльність, 4) змушуюча сила зовнішнього тиску на особистість. Соціальна мотивація людської діяльності характерна тільки для людини як соціальної істоти та може перетворюватись із

зовнішньої на внутрішню у випадку формування у особистості певних моральних якостей, переконань. Внутрішня мотивація може бути неусвідомленою, афективною. Такою є іноді пізнавальна мотивація. Усвідомлення себе як особистості формує з пізнавального інстинкту сильний внутрішній мотиваційний чинник. Вдале поєднання та дозоване використання соціальної і пізнавальної мотивації є запорукою успіху навчальної діяльності.

Результати досліджень психологів дозволяють зробити висновок про те, що для досягнення позитивного результату навчання більш ефективною є мотивація з позитивним підкріпленням. На інтуїтивно-практичному рівні ще Д.Карнегі сформулював тезу про необхідність обов'язкового досягнення і фіксування хоча б маленького успіху на певному етапі навчання, завершення етапу навчання обов'язково позитивним підкріпленням навіть уявного, за його висловом, успіху в навчанні [2].

Проектування навчального середовища дистанційного навчання, як і будь якої іншої складової системи навчання, включає кілька етапів. Перш за все визначається та конкретизується мета навчання. Метою запровадження дистанційного навчання вчителів іноземних мов є підвищення рівня теоретичної та методичної підготовки слухачів, систематизація та поглиблення теоретичних і практичних знань за проблематикою навчальної дисципліни, удосконалення або набуття досвіду самостійної творчої роботи, розвиток навичок самоосвіти, розв'язування окремих соціальних проблем, зокрема забезпечення соціалізації та психологічної підтримки засобами дистанційного навчання проблемних груп населення – слухачів з особливими потребами; забезпечення можливостей та потреб неперервного саморозвитку. Визначальною особливістю застосування ІКТ (не тільки як складової навчального середовища дистанційної освіти) є необхідність врахування опосередкованості спілкування учителя і учня за умов використання цих технологій. За твердженням Б.Ф.Ломова, сучасного російського дослідника психолого-педагогічних особливостей навчальної діяльності учителя і суб'єкта навчання, спілкування у навчальному процесі: «...це не додавання, не накладання однієї на іншу діяльності, що паралельно («симетрично») розвиваються, а саме взаємодія суб'єктів, які беруть у ній участь як партнери» [4].

Ускладненість спілкування між суб'єктами навчального процесу системи ДН його опосередкованістю вимагає спеціального аналізу форм та методів формування мотивації навчальної діяльності у системі ДН.

Необхідність залучення слухачів до процесу навчання, тобто створення (або актуалізація тих, що вже існують) мотиваційних чинників, викликає необхідність побудови навчального курсу за структурою, яка може бути у повному обсязі пред'явлена слухачеві на початку навчання. Разом із явно поданими описаннями результатів навчання (їх важливості для індивіда) це сприяє формуванню зовнішньої мотивації, усвідомленню обсягів навчальної діяльності, яку належить виконати для засвоєння навчального курсу. Необхідність створення умов для позитивного підкріплення навчальних дій передбачає таке структурування навчального матеріалу, таке його подання, за якого для більшості суб'єктів навчання стає можливим успішне засвоєння змісту кожного навчального елемента [1].

Змістове наповнення дистанційного курсу проектується, виходячи не тільки з вимог рівня знань, який необхідно забезпечити у суб'єкта навчання після завершення курсу, а і з урахуванням доступності його для більшості суб'єктів навчання.

Суттєвою особливістю сучасних систем навчання у ЗПДО є реалізація індивідуального підходу, орієнтованого на здійснення навчання кожного студента за індивідуальним планом, відсутності сповільнення темпу навчання внаслідок нерівномірності засвоєння навчального матеріалу, а також можливість поєднувати елементи традиційного й самостійного навчання з відповідними формами контролю. Індивідуалізація подання навчального матеріалу, його рівнева диференціація необхідно передбачає і індивідуалізацію підкріплення. Індивідуалізація траєкторії навчання може бути забезпечена доцільно спланованою системою управління навчанням, подібною за структурою описаній у **[Помилка! Джерело посилання не знайдено.]** Дослідження показують, що системи дистанційного навчання в ЗПДО для забезпечення успішного навчального процесу мають містити засоби підтримки студентів: адміністративну підтримку, засоби управління та консультування, довідку та допомогу. Як вже було зазначено, формування мотиваційних чинників учіння для підвищення ефективності навчального процесу має бути неперервним, тому кожна складова системи навчання повинна бути зорієнтована на забезпечення індивідуально орієнтованого підкріплення.

Реалізацію сучасних систем навчання в ЗПДО неможливо уявити без використання мультимедійних складових. Специфіка програмно-апаратного забезпечення систем дистанційного навчання, які проектуються з урахуванням мотиваційних складових управління навчальним процесом, полягає в тому, що застосування мультимедійних засобів, разом із забезпеченням ефективного подання навчального матеріалу, відіграє роль стимулятора довільної уваги. Критерієм доцільності застосування мультимедійних засобів при плануванні навчального процесу може бути можливість такої організації навчання, при якій емоційне збудження, викликане їх застосуванням, використовується і як стимулятор мимовільної уваги, і як мотиваційний чинник для стимулювання довільної уваги. Разом з тим, використання мультимедійних засобів для генерування реплік-повідомлень, спрямованих на підкріплення позитивної мотивації навчальної діяльності, як це робиться деякими розробниками, не може вважатись доцільним, оскільки не може бути завжди адекватним результатам навчальної діяльності.

Створення доступної для використання у ЗПДО системи організаційних форм, методів та засобів, призначених для забезпечення ефективності безперервного навчання вчителів іноземних мов, в основу якої покладено нові інформаційні технології навчання та методики їх застосування для забезпечення індивідуалізованого самостійного навчання, забезпечить поліпшення результатів навчання вчителів іноземних мов у закладах післядипломної освіти. Повна реалізація індивідуалізованої форми навчання – досить складна організаційна і методична задача. Варто враховувати, що якість навчання не визначається повністю технологіями навчання, які використовуються, а методологією, що втілюється на основі цих технологій.

Організацію навчання, яка б відповідала одночасно як цілям професійно-педагогічної підготовки, так і реальним можливостям професійного розвитку окремого конкретного вчителя іноземних мов, можна розглядати як індивідуально зорієнтовану фахову підготовку вчителя іноземних мов. Особливістю індивідуально орієнтованої підготовки вчителя в ЗПДО з застосуванням дистанційного навчання є те, що головна роль у процесі професійного розвитку відводиться йому самому, а викладач (викладач-консультант) за допомогою засобів професійно-педагогічної підготовки та засобів управління дистанційним навчанням здійснює супровід цього процесу, надаючи самому слухачеві більше самостійності.

Отже, індивідуально-орієнтоване дистанційне навчання в професійно-педагогічній підготовці вчителя іноземних мов в ЗПДО відрізняється від традиційного тим, що навчальне середовище, у якому воно здійснюється, містить зміст і технології, що сприяють розвитку навичок особистісно-професійної рефлексії, розширенню досвіду педагогічної діяльності. В результаті перепідготовка вчителя перетворюється на педагогіку його професійного розвитку та саморозвитку.

Впровадження ефективної системи дистанційного управління навчальною діяльністю забезпечить суттєве вдосконалення складових фахової компетентності учителів іноземної мови у процесі навчання у закладах системи післядипломної освіти та неперервність навчання, створить передумови для ефективного періодичного підвищення кваліфікації.

Отже, проектування системи дистанційного навчання вчителів іноземних мов у ЗПДО повинне включати, разом з формуванням цілей, змісту, організаційних форм, проектування способів і засобів формування та підкріплення мотивації навчальної діяльності.

Доцільно розглядати заходи, спрямовані на формування мотивації, розрізняючи спрямованості навчальних впливів на трьох етапах навчання. Зокрема, на першому етапі використовуються мотиваційні фактори, які спонукають учителя до "входження" у систему дистанційного навчання. На другому етапі, безпосередньо у процесі подання навчального матеріалу, навчальними впливами формуються та підкріплюються пізнавальний інтерес, розвиток професійно-спрямованих якостей особистості. На третьому етапі формується мотивація перенесення, проєкціювання отриманих знань і умінь на професійну діяльність.

ЛІТЕРАТУРА

1. Беспалько В.П. и др. Системно-методическое обеспечение учебно-воспитательного процесса подготовки специалиста / Учебно - методическое пособие, – М.: Высшая школа, – 1989. – 278с.
2. Карнеги Д. Как завоевывать друзей и оказывать влияние на людей: Пер. с англ./ Общ. ред. и предисл. В.П. Зинченко и Ю.М. Жукова. – СПб.: Лениздат, 1992. – 708 с.
3. Кухаренко В. Н., Рибалко О. В., Сиротенко Н. Г. Дистанційне навчання: умови застосування / За ред. В. М. Кухаренка. – Харків: НТУ "ХП". – "Торсінг", 2002. – С. 163.
4. Ломов Б.Ф. Методологические и теоретические проблемы психологии. – М.: Высшая школа, 1984. – С.252-253.
5. Сисоєва С.О. Проблеми дистанційного навчання: педагогічний аспект // Неперервна професійна освіта: теорія і практика. – 2003. – №3-4. – С. 79.
6. Олійник В.В. Дистанційна освіта за кордоном та в Україні: Стислий аналітичний огляд – К.: ЦППО, 2004. – 53с.